

503.659

~~R~~

503659

MAGYAR NÉPMŰVÉSZET

R

VIII.

540

HÍMES TOJÁSOK

ÖSSZEÁLLÍTOTTA:

DR. GYÖRFFY ISTVÁN

NEMZETI MÚZEUMI IGAZGATÓ-ÓR

KÉZIRAT

KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM NÉPRAJZI OSZTÁLYA
X., HUNGÁRIA-KÖRÚT 347.
BUDAPEST, 1925

ALAPÁR 10 KORONA

MAGYAR NÉPMŰVÉSZET
VIII.

HÍMES TOJÁSOK

ÖSSZEÁLLÍTOTTA:
DR. GYÖRFFY ISTVÁN
NEMZETI MÚZEUMI IGAZGATÓ-ŐR

KÉZIRAT

HARMINCKÉT TÁBLÁVAL

KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM NÉPRAJZI OSZTÁLYA
BUDAPEST, 1925.

HÍMES TOJÁSOK.*

Hímes vagy festett tojások készítése hazánk egész területén otthonos, de kizárólag magyar szokásnak nem mondható, mert a közelebbi és távolabbi külföldön egyebütt is megtalálható. Eredete még a pogánykor tavaszi ünnepélyeiben gyökerezik. Kínában pl. már 2000 év óta ismeretes, Németországban pedig több mint másfélezer éves sírból kerültek elő piros tojások.

Nálunk a hímes tojás készítése húsvétkor szokásos, amikor ezzel ajándékozzák meg egymást a fiatalok. Legfőbb alkalom az ajándékozásra a húsvét hétfőjén gyakorolt locsolkodás, ekkor a meglocsolt lányok a locsoló legényeknek piros vagy hímes tojással kedveskednek. De legények is szokták lányoknak adni.

A hímes tojást leginkább lányok, asszonyok készítik, de néhol férfiak is. Igen minden faluban van egy-két, a tojás cifrázásához különösen értő idősebb asszony, aki a kevésbé művészkező lányok, legények részére „megírja“ a hímes tojást. Magát a mintázatlan piros tojást minden gazdasszony vagy leány meg tudja festeni. Ezeket, mint csekélyebb értékű ajándékokat a húsvéti ünnepek után megeszik, a díszesen festett „hímes“ tojásokat azonban emlékül megőrzik, míg színüket nem vesztik vagy másképen tönkre nem mennek.

A tojásdíszítésnek több módja van. Legelterjedtebb a tojás írása. Ez úgy történik, hogy tisztahéjú, előzőleg már megfőtt tojásra, olvasztott viasszal mintákat rajzolnak. A rajzoláshoz ügyes asszonynak elég egy kis fácska is. Aki nem elég gyakorlott, az az olvadt viaszot egy üvegből tollcsévén át szivároztatja a tojásra, miközben a tollcsévé végét írótoll módjára vezeti. Fontos dolog, hogy a tojás írás közben hideg legyen, hogy a rákent viasz mindjárt megfagyjon. Ha a tojást a rajzó megrajzolta, az előre elkészített, de már nem meleg festékbe teszi, hol több-kevesebb idő múlva eléri a kívánt színárnyalatot. Ekkor a viaszt letörülk róla s a viasszal fedett helyek mint festetlenek, fehérén maradnak.

Ha többszínű tojást akarnak festeni, mindig a világosabbal kezdik a színezést, s az utolsó lesz az alapszín. Természetesen minden színnél lehet használni a viasszal való lefedést, ami által a színek változatossá lesznek.

A megfestett tojást, ha megszáradt, zsíros ronggyal megtörlik, hogy fényes legyen.

Sok helyen előbb megfestik a tojást, azután héjába bekarcolják a díszítményt. Máshol ecsettel vagy tollal írják.

Festőanyagul a nép a multban festőnövények főzetét használta valamilyen páccal (pl. timsó, ecet, savó stb.). Sárga színt a vadalma, eperfa kérgéből, sárgásbarnát a vereshagyma héjából, zöldet a bürök-ből, feketét a gubacsból nyertek. A berzsenyt a piros színhez boltból vásárolták. Ma anilinfestékekkel vagy fukszinnal festenek. A fukszin vízben piros, szeszben zöld színt ad, de a kék és lila színt is ebből állítják elő.

A magyar nép hímes tojásait az ízléses egyszerűség jellemzi. Nem kedveli a tarka, sokszínű tojásokat, ilyeneket csak a Székelyföldön és a Dunántúl nyugati felén találunk. A mintázott egyszínűek közül leginkább a pirosat kedveli; a barna, fekete, kék ritkán fordul elő. Az Alföld nagy területén, különösen a kálvinista vidékeken a piros tojásokat egyáltalán nem is díszítik.

Legszebb mintázatúakat készítene a hét-falusi csángók (Brassó m.) és a székelyek. Utánuk mindjárt a dunántúli magyarok következnek. A magyarság mindenütt szereti a virágdíszeket, melyeket sokszor a felismerhetetlenségig elstilizál. A tojást körökkel gyakran több mezőre osztják s a mezőket ismétlődő vagy váltakozó díszítőelemekkel töltik ki. Mértani elemeket, állati vagy emberi alakokat a magyar nép ritkán használ. Az Alföldön a jelképes díszítőelemek nem ritkák.

A magyarságot környező nemzetiségek hímes tojásai jobbára többszínűek, sok helyen díszesebbek is.

Jelen füzetünkben a hímes tojást az ország egész területéről bemutatjuk a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya anyaga alapján, ahol ez hézagos, az irodalomból egészítjük ki.

* Az Előszót lásd a Magyar Népművészet I. füzetében.

503.659

Országos Széchényi Könyvtár

Leltári szám:

VIII-1340/1946

A közölt hímes tojások negyötödrésze a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya gyűjteményéből való. 10 egész táblát (4.; 6.; 12—17.; 21—22.) foglal el a néhai Molnár Viktor volt államtitkár gyűjtéséből származó nagyértékű, immár 40 éves tojásrajz-gyűjtemény, mely az 1890-ben nyomtatásban megjelent „Husvétii tojások“ című könyve mellékletéül készült, de kiadatlan maradt s halála után a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályába került. Ebből a rajzgyűjteményből csak a magyar hímes tojások egy részét használtuk fel, melyek legértékesebb része a hétfalusi csángók hímes tojás anyaga. Ugyancsak az ő gyűjtéséből származnak az 5., 9—11., 23—24.,

28., 30. táblák némely darabjai. A 24. tábla kecskeméti hímes tojásait Tirczka Antal, a 25. tábla kalocsai tojásait pedig Szentkereszti Árpád rajztanárok eredeti rajzai után közöljük. A 18—19. tábla dévai csángó hímes tojásait Szabó Imre közleményéből (Néprajzi Értesítő VII. évfolyam 1906) vettük át. 22 db erdélyi hímes tojást és a keszthelyi Balatoni Múzeum tojásait ábrázoló 32. tábla hímes tojásait *Malonyay*: A Magyar Nép Művészete II., illetőleg III. kötete után közöljük. A 27. tábla göcseji és hetési tojásait, a 28. tábla egyes darabjait *Gönczi Ferenc*: „Göcsej“ című műve után mutatjuk be.

A TÁBLÁK MAGYARÁZATA.

1. Székelyföldiek. *Kézdivásárhelyről* (Háromszék megye). Az 1—2., 3—4., 5—6., 8—9. sz. ugyanaz a tojás, de más oldalról nézve.
2. Székelyföldiek és Dunántúliak. 1—2. *Bereck*, Háromszék megye (102.851. és 102.848.);¹ 3—4. *Gelence*, Háromszék megye (101.998., 101.996.); 5. *Baranyavár*, Baranya megye (75.424.); 6. *Majsa-puszta*, Tolna megye (50.481.); 7. *Lakócsa*, Somogy megye (41.921.); 8. *Petesháza*, Zala megye (28.535.); 9. *Lakócsa* (41.938.).
3. Dunántúliak és erdélyiek. 1. *Petesháza* (28.532.); 2. *Lakócsa* (102.877.); 3—6. *Petesháza* (28.529., 28.536., 28.531., 28.556.); 7. *Gelence* (102.000.); 8.: *Erdély* (sz. n.); 9.: *Gelence* (102.004.).
4. Dunántúliak. 1. *Lakócsa* (41.343); 2. *Imecsfalva*, Háromszék megye (28.477); 3. *Lakócsa* (41.939.); 4—9. *Németgyéncs*, Vas megye (76.198., 76.208., 76.194., 76.190., 76.196., 76.198.).
5. Székelyföldiek. 1., 4—9. *Gelence*; 2—3. Háromszék megye.
6. Székelyföldiek. 1—9. *Gelence*.
7. Székelyföldiek. 1. *Magyarbodza*, Háromszék megye (42.664.); 2. *Udvarhely megye* (12.550); 3—4. *Kézdivásárhely* (sz. n.); 5. *Maros-Torda megye* (sz. n.); 6. *Gelence* (100.994.); 7. *Imecsfalva* (78.746.); 8. *Gelence* (102.001.); 9. *Albis*, Háromszék megye.
8. Székelyföldiek. 1. *Marosszentgyörgy*, Maros-Torda megye (85.665.); 2. *Erdély* (sz. n.); 3. *Erdély* (sz. n.); 4. *Erdély*; 5—9. *Székelyföld*.
9. Erdélyiek. 1—2. *Hévíz*, Nagyküküllő megye; 3—4. *Kolozs megye*; 5—6. *Hévíz*; 7. *Kolozs megye*; 8—9. *Szolnok-Doboka megye*.
10. Erdélyiek. 1., 3. *Szolnok-Doboka megye*; 2., 4—6. *Kolozs megye*; 7—9. *Erdély*.
11. Erdélyiek. 1—5. *Erdély*; 6—9. *Szolnok-Doboka megye*.
12. Hétfalusi csángók és erdélyiek. 1—5. *Hosszúfalva*, Brassó megye; 6—9. *Hévíz*, Nagyküküllő megye.
13. Hétfalusi csángók, Brassó megye; 1—9. *Hosszúfalva*.
14. Hétfalusi csángók, Brassó megye; 1—9. *Tatranag*.
15. Hétfalusi csángók, Brassó megye; 1—8. *Türkös*; 9. *Tatranag*.
16. Hétfalusi csángók, Brassó megye; 1. *Tatranag*; 2—9. *Türkös*.
17. Hétfalusi csángók, Brassó megye: 1—9. *Csernátfalva*.
18. Dévai csángók. 1—9. *Déva*, Csángótelep. Hunyad megye.
19. Dévai csángók. 1—9. *Déva*, Csángótelep. Hunyad megye.
20. Felvidékiek. 1—3. *Jánd*, Bereg megye (sz. n.); 4. *Drégelypalánk*, Hont megye (50.552); 5. *Dejtár*, Nógrád megye (sz. n.); 6—9. *Dobosina*, Gömör megye (109.915., 109.916.).
21. Palócföldiek. 1—9. *Hont megye*.
22. Palócföldiek. 1—2. *Ipolyszécsénke*; 3—9. *Hont megye*.

¹ A zárójelbe tett szám a Múzeum leltári száma.

23. Alföldiek. 1. *Nyíregyháza* (35.025.); 2. *Báka*, Szabolcs megye (103.682.); 3. *Kiskunfélegyháza* (75.684.); 4—5. *Ostoros*, Borsod megye; 6—9. *Kisújszállás*.
24. Alföldiek. 1—3. *Jászberény*; 2. *Jászfákóhalma*; 4—9. *Kecskemét*.
25. Alföldiek. 1—9. *Kalocsa*.
26. Dunántúliak. 1. *Magyarszék*, Baranya megye (51.570.); 2. *Vése*, Somogy megye (41.553.); 3. *Magyarmicske*, Baranya megye (41.914.); 4—5. *Vése* (41.549.); 6. *Majsa-pusztá*, Tolna megye (80.486.); 7—8. *Kiscsány*, Baranya megye (42.169.); 9. *Tamási*, Tolna megye (102.180.).
27. Dunántúliak. 1—9. *Göcsej és Hetés*, Zala megye.
28. Dunántúliak. 1—5. *Göcsej és Hetés*; 6—9. *Szentgrót*, Zala megye.
29. Dunántúliak. 1. *Nagyécshegy*, Győr megye (100.078.); 2. *Pórszombat*, Zala megye (28.521.); 3—9. *Németjencs*, Vas megye (76.190., sz. n. 76.196.).
30. Dunántúliak. 1—4. *Bük*, Sopron megye (102.175., 102.174.); 5. *Szentgrót*; 6—7. *Zala megye*; 8. *Rácalmás*, Fejér megye (103.683.).
31. Dunántúliak. 1. *Tamási* (102.178.); 2. *Csurgó*, Somogy megye (34.999); 3. *Dunántúl* (50.949); 4—5. *Magyarszék*, Baranya megye (51.565.); 6. *Kaposmérő*, Somogy megye (34.971.); 7. *Nagyécshegy* (100.081.); 8. *Csurgó* (35.000.); 9. *Püspök-bogád*, Baranya megye (62.918.).
32. Dunántúliak. 1—9. *Balatonmelléke*.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1

2

3

4

5

6

7

8

9

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1

2

3

4

5

6

7

8

9

1

2

3

4

5

6

7

8

9

1

2

3

4

5

6

7

8

9

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1

2

3

4

5

6

7

8

9

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1

2

3

4

5

6

7

8

9

3

4

5

6

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

7

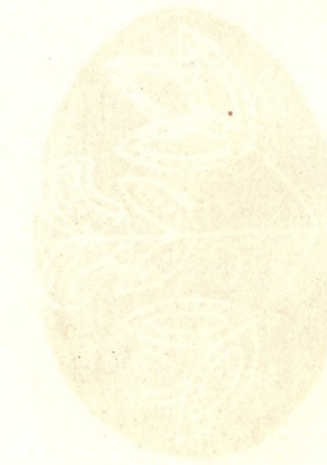
8

9

10

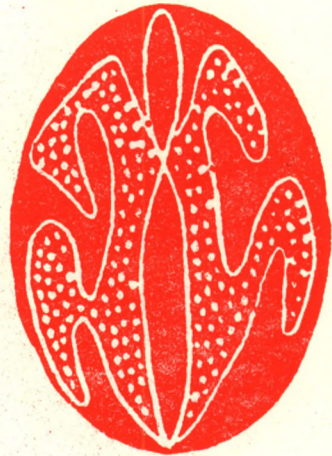
11

1

2

3

4

5

6

7

8

9

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1

2

3

4

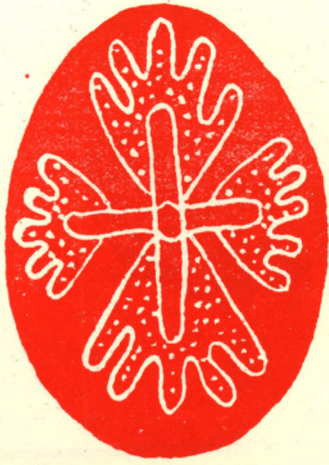
5

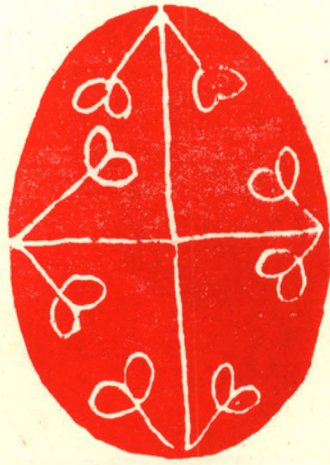
6

7

8

9

1

2

3

4

5

6

7

8

9

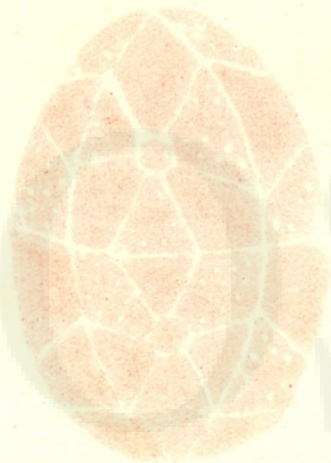
2

3

4

5

6

7

Országos Széchényi Könyvtár

8

9

10

1

2

3

4

5

6

7

8

9

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1

2

3

4

5

6

7

8

9

1

2

3

4

5

6

7

8

9

1

2

3

4

5

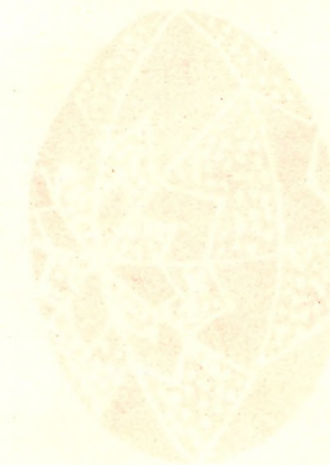
6

7

8

9

Országos Széchényi Könyvtár

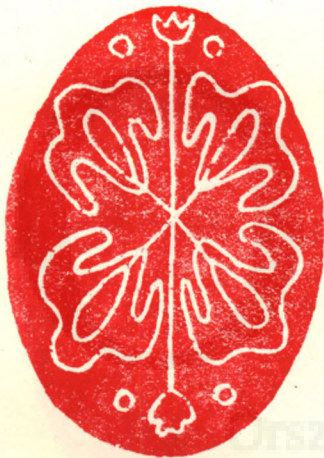
1

2

3

4

5

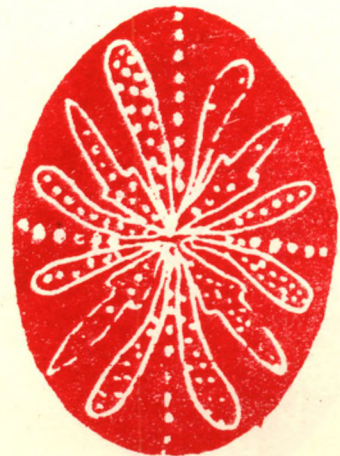
6

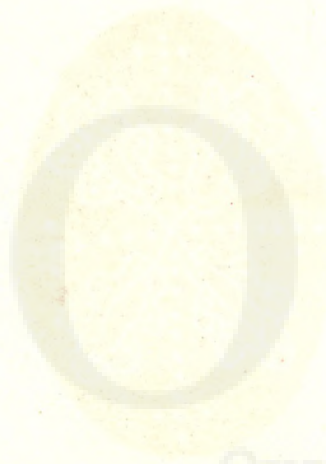
7

8

9

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1

2

3

4

5

6

7

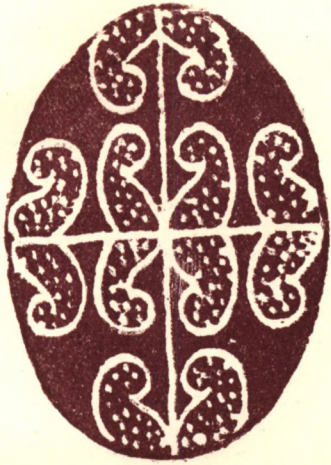

8

9

1

2

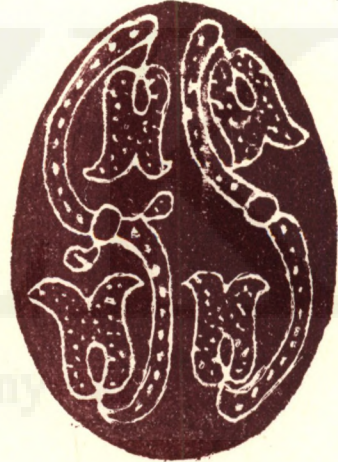
3

4

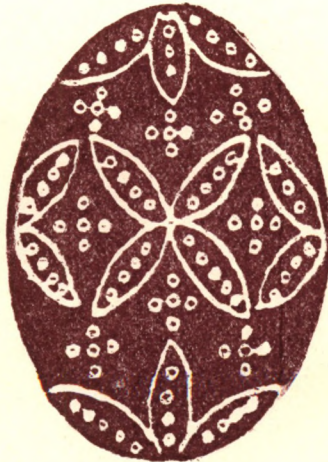
5

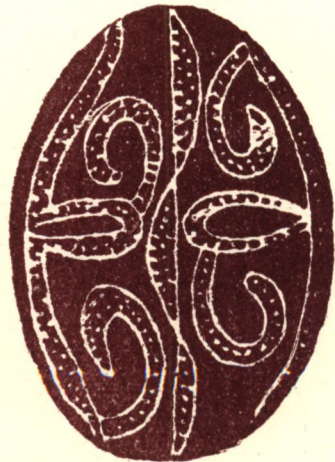
6

7

8

9

1

2

3

4

5

6

7

8

9

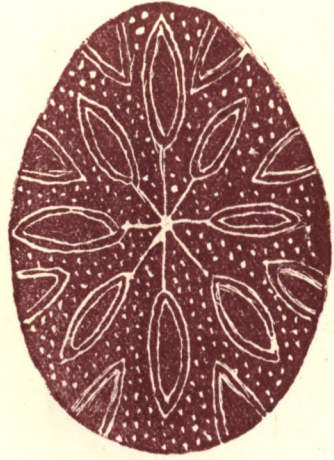

1

2

3

4

5

6

7

8

9

1

2

3

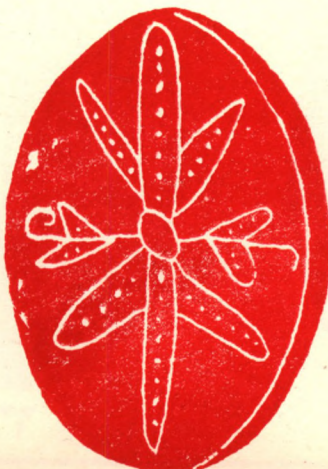
4

5

6

7

8

9

1

2

3

4

5

6

7

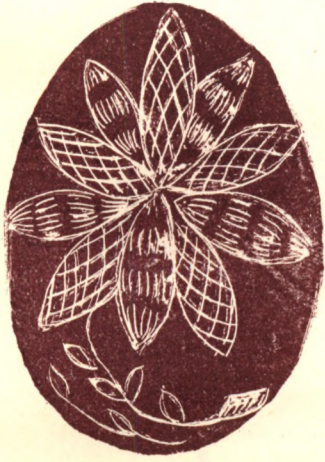

8

9

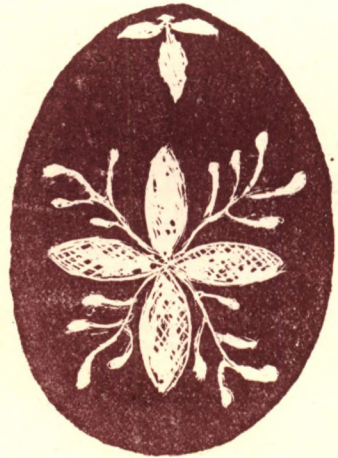

1

2

3

4

5

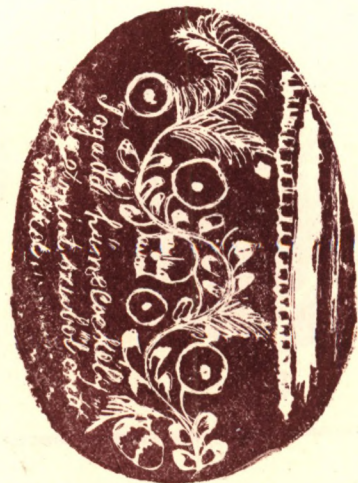
6

7

8

9

02

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1

2

3

4

5

6

7

8

9

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1

2

3

4

5

6

7

8

9

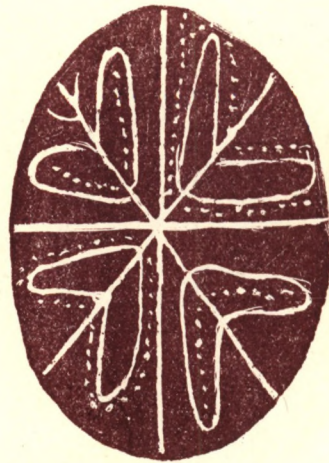

1

2

3

4

5

6

7

8

9

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1

2

3

4

5

6

7

8

9

Országos Széchényi Könyvtár

1

2

3

4

5

6

7

8

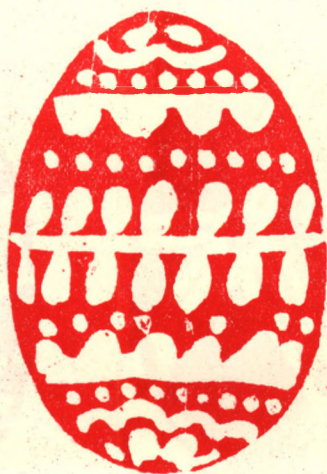

9

1

2

3

4

5

6

7

8

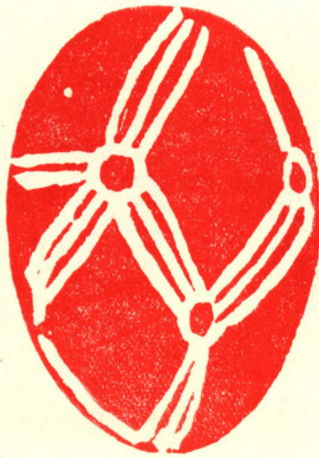

9

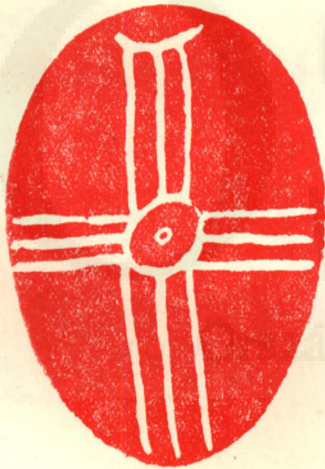
1

2

3

4

5

6

7

8

9

1

2

3

4

5

6

7

8

9

1

2

3

4

5

6

7

8

9

Országos Széchényi Könyvtár

1

2

3

4

5

6

7

8

9

1

2

3

4

5

6

7

8

9

1

2

3

4

5

6

7

8

9

1

2

3

4

5

6

7

8

9

98

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1971 JUN 23

